

Кралство Швеция

Площ:	449 964 кв. км.
Население:	8,9 млн. души (2000 г.)
Столица:	Стокхолм.
Официален език:	шведски.
Религия:	протестанти (68%).
Паризна единица:	шведски крона.
Административно деление:	24 лена.
Държавно устройство:	конституционна монархия. Държавен глава - крал, който има представителни задължения. Законодателен орган - Риксдаг (еднокамарен парламент). Изпълнителен орган - правителство.

1. Общи бележки

Съдебната власт в Кралство Швеция включва само съдилищата. Те се обособяват в три групи – общи, общи административни и специализирани съдилища. Съдебното производство обикновено е триинстанционно.

Чл. 9 от Глава I на Конституцията на Швеция регламентира принципите за равенство на гражданите пред съдилищата и пред другите държавни институции и за обективност и безпристрастност при осъществяването на дейността им. Независимостта на съда във връзка с реализирането на правосъдната функция се гарантира от чл. 2 (Глава XI) от Конституцията, който гласи: *“Който и да е държавен орган, включително и Парламентът, няма право на намеса в правораздавателната дейност на съда и в дейността по прилагането на закона във всеки конкретен случай.”*

Прокуратурата в Кралство Швеция е независима институция, както спрямо съдилищата, така и спрямо полицията. Централната административна структура (агенция) на прокуратурата е Службата на Главния прокурор. Главният прокурор е върховен прокурор на Швеция и едновременно с това е прокурор към Върховния съд.

Разследването по наказателни дела се извършва от полицейските служители и/или от прокурорските органи. Полицейските органи са държавни служители и представители на изпълнителната власт.

Специфика на конституционната система на Кралство Швеция е липсата на Конституционен съд. Въпреки това съдилищата имат известни правомощия да преценяват съответствието на акта, който е приложим по конкретното дело, с нормативните актове от по-висш ранг в нормативната йерархия.

2. Източници на правна уредба

В Конституцията на Кралство Швеция липсва самостоятелна глава или раздел, посветен на съдебната власт. Глава XI, която има отношение към статута и правомощията на съдилищата, е озаглавена “Съдебна и обща държавна администрация”. В нея се регламентират паралелно, от една страна, процедурата по назначаване на съдиите и основните принципи на функциониране на съдебната система, а от друга, назначаването и принципите при осъществяването на дейността на държавните служители и на цялата държавна администрация.

Специфичен е законодателният подход при регламентирането на компетентността на съдилищата и на процедурата по наказателни и граждански дела. Те са предмет на уредба в един нормативен акт – Шведският процесуален кодекс (Акт 1998:65). Статутът и компетентността на административните съдилища, както и процедурите, по които те правораздават, са уредени в Административния процесуален кодекс (Акт 1971:291).

Уредбата на прокуратурата се съдържа в Конституцията, в Шведския процесуален кодекс и др., а на разследващите органи като полицейски органи – в Закона за полицията и в Шведския процесуален кодекс.

3. Съдилища

Съдилищата в Швеция се разделят на общи съдилища, общи административни съдилища и специализирани съдилища.

3.1. Общи съдилища

Общите съдилища са: Върховният съд, апелативните съдилища (6 на брой), районните съдилища (68 на брой). Правната уредба се съдържа в Шведския процесуален кодекс.

Районните съдилища са основните първоинстанционни съдилища. Техните съдебни райони и административен капацитет варират значително. В някои районни съдилища има не повече от един или двама съдии, а в Стокхолмския районен съд работят повече от 80 районни съдии. Във всеки районен съд има определен брой непрофесионални съдии (съдебни заседатели). Те се избират от общинските съвети на общините, които влизат в съдебния район на съответния районен съд, за период от четири години. Съдебните заседатели участват в съдебния състав по определени дела при произнасянето и по фактическата, и по правната страна на разглеждания казус. Понастоящем съдебните заседатели към районните съдилища в Швеция са близо 5000, а районните съдии са около 500. Техните рангове са главен съдия (lagman), старши съдия (chefsradman), съдия (radman) и помощник-съдия (tingsfiskaler). Главният съдия е административен ръководител на районния съд.

Обикновено съдебният състав се изгражда по следния начин:

- По **наказателни дела**, разглеждани от първоинстанционния районен съд, съдебният състав се състои от един професионален съдия и трима съдебни заседатели. Дела, в които предвиденото най-тежко наказание е глоба или лишаване от свобода до 6 месеца, се разглеждат от един съдия.
- По **граждански дела** съдебният състав включва трима професионални съдии, ако в закон не е предвидено друго. Ако страните са съгласни или ако делото не е сложно от правна и фактическа гледна точка, то може да бъде разгледано от един съдия. По брачни спорове съдът заседава в състав от един съдия и трима съдебни заседатели.

Районният съд е компетентен да разглежда и дела във връзка с т.нар. администриране на гражданските отношения. В Швеция тези дела се наричат „съдебни въпроси“. Такива са делата за смяна на име, осиновяване, настойничество, попечителство и др.

Апелативните съдилища са въззивна инстанция по споровете, разглеждани от общите съдилища като първа инстанция. В тях са обособени отделения. Начело на апелативния съд стои главен съдия, който е председател на апелативния съд, а начело на отделенията стоят съдии – председатели на отделения на апелативния съд. Останалите съдии в апелативния съд са с ранг на апелативни съдии.

Ако на първа инстанция делото се разглежда от един съдия и трима съдебни заседатели, съдебният състав в апелативния съд се състои от трима съдии и двама съдебни заседатели. При един съдия на първа инстанция апелативният съд заседава в състав от трима съдии, а при трима съдии на първа инстанция – разглеждането на делото на въззивна инстанция е от четирима съдии.

В определени от закона случаи разглеждането на делото от апелативния съд е обусловено от получаването на разрешение за обжалване. Това е форма за ограничаване на злоупотребите с правото на жалба. По даването на разрешение за обжалване пред апелативния съд се произнася един съдия от този съд.

Делата, разглеждани от апелативните съдилища, са три групи – наказателни, граждански и други дела. В изрично предвидени от специален закон случаи апелативните съдилища могат да разглеждат определени дела като първа инстанция.

Върховният съд на Швеция е касационна инстанция по дела, разглеждани от общите съдилища. В определени от закона случаи той може да бъде първа съдебна инстанция. Такива са хипотезите на търсене на наказателна отговорност във връзка с изпълнението на служебните задължения от страна на министър, съдия във Върховния или Върховния административен съд, парламентарния омбудсман, канцлера по правосъдието, главния прокурор, съдия в Съда на Европейските общности или в Първоинстанционния съд към него, апелативен съдия и др. Върховният съд е първа инстанция по дела относно освобождаването от длъжност на съдия от Върховния или Върховния административен съд, както и в други предвидени от закона случаи.

Върховният съд се състои от 16 съдии, като техният брой може да бъде увеличен при необходимост. Те се назначават от правителството. То определя и председателя на съда. Някои от съдиите от Върховния съд участват в Съвета по законодателството, а останалите заседават в рамките на Върховния съд.

Възможностите за обжалване и разглеждане на делото от Върховния съд са ограничени. В обичайния случай се изисква т.нар. **разрешение за обжалване**. Две са основанията за получаване на разрешение за обжалване. Първото е преразглеждането на решението по делото да е от съществено значение за съдебната практика, тъй като би се създал съдебен прецедент. Второто основание е допуснато съществено процесуално нарушение при първоинстанционното разглеждане на делото. Разрешението за обжалване може да се отнася и само до част от съдебното решение. Разрешението за обжалване се издава от един или от трима съдии от Върховния съд. Неговата цел е да се ограничи напливът от дела, които разглежда Върховният съд. Средностатистически разрешение за обжалване се издава в 2% от случаите, а по наказателни дела – по 0.5% от делата. По някои дела не е необходимо такова разрешение, както има и субекти, чието право на обжалване (протест) не е ограничено от получаването на разрешение. Такъв субект е главният прокурор на Швеция.

При разглеждането на делото Върховният съд обичайно заседава в съдебен състав от пет съдии. Те могат да преразглеждат както въпроси от материално, така и от процесуално естество. Ако състав на Върховния съд прецени, че е необходимо изменение в практиката на Върховния съд, се свиква Общо събрание (Пленум) на съдиите от Върховния съд или случаят се разглежда от състав от девет съдии.

Решенията на Върховния съд се публикуват в специално издание на Върховния съд ("Nytt Juridiskt Arkiv"), което се издава шест пъти годишно.

3.2. Общи административни съдилища

Общите административни съдилища са Върховният административен съд, апелативни административни съдилища (4 на брой) и окръжни административни съдилища (23 на брой). На тях са подсъдни споровете между гражданите, от една страна, и държавата или общината, от друга, при които се обжалва законосъобразността на издаден административен акт или отказа от издаването на такъв. Пример за такива спорове са тези относно: данъчни задължения, отнемане на свидетелство за управление на моторно превозно средство, споровете по общественото осигуряване и др.

Окръжните административни съдилища са първоинстанционните административни съдилища. Те заседават в състав от един професионален съдия и трима съдебни заседатели.

Апелативният административен съд е въззивна инстанция по административни дела, по които като първа инстанция се е произнесъл окръжен административен съд. В преобладаващия брой случаи положителна процесуална предпоставка е получаването

на разрешение за обжалване. В определени от закона случаи апелативният административен съд е първа съдебна инстанция. Съдебният състав се състои от трима съдии.

Върховният административен съд е последна съдебна инстанция по административни дела в предвидените в закона случаи. В него има не по-малко от 16 върховни съдии. Основното правомощие на Върховния административен съд е чрез издаването на решения по отделни дела да създава съдебни прецеденти, които служат като ориентир за съдиите и за другите юристи във връзка с правоприлагането.

Върховният и Върховният административен съд в Швеция, за разлика от върховните съдилища на други държави, нямат право да обявяват неконституционностъобразността или незаконосъобразността на закони или подзаконови нормативни актове. За сметка на това, както върховните съдилища, така и други съдилища и институции, могат по повод на конкретен казус, по който се произнасят, да откажат прилагането на закон или подзаконов нормативен акт поради противоречието му с Конституцията или с нормативен акт от по-висш ранг. Относно законите и актовете на правителството това е допустимо, само ако противоречието между двата акта е очевидно. В хипотезите, в които приложимият акт е издаден от правителството или друг изпълнителен орган на държавната власт и последна инстанция по случая е съответната институция, издала акта, Върховният административен съд (по отношение на актовете, издадени от правителството) или апелативен административен съд (по отношение на актовете на нисшестоящ административен орган) може да прецени дали този акт не противоречи на основните правни принципи на Швеция. Описаната процедура се обозначава с термина съдебен контрол.

3.3. Специализирани съдилища

В Швеция съществуват следните **специализирани съдилища**: трудови съдилища, търговски съдилища и съдилища по спорове във връзка с владелчески и наемни отношения. Тези специализирани съдилища се наричат **трибунали**. Освен тях има и т.нар. **екологични съдилища**, като в определени случаи като такива заседават районните съдилища, а в други – т.нар. местни и околийски съдилища.

Трудовите съдилища са компетентни да разглеждат делата, свързани с трудови спорове – както индивидуални, така и колективни (например относно тълкуването или прилагането на колективен трудов договор). Правната уредба на статута и правомощията на трудовите съдилища, както и на процедурата, по която се разглеждат трудовите дела, се съдържа в **Закона за трудовите спорове**. Повечето трудови спорове в Швеция се разглеждат от трудовите съдилища като първа и последна инстанция. В определени случаи първоинстанционен съд е районният съд, а трудовият съд се явява апелативна инстанция. Неговото решение е окончателно и не подлежи на обжалване. Трудовите съдилища разглеждат делата в състав от седем съдии, от които двама се назначават по предложение на работодателските организации, а двама – по предложение на

синдикалните организации. Тези четирима членове на съдебния състав може да не са професионални съдии или дори юристи, но трябва да притежават познания в областта на пазара на труда и трудовите отношения. Останалите трима членове на съдебния състав, от които двама са съответно председател и заместник-председател на състава, са професионални съдии, за които се изисква определен юридически стаж. Съдиите в трудовите съдилища се назначават от правителството за тригодишен период.

Съдът за патентни жалби е специален административен съд. Той разглежда жалби срещу актове на Патентното ведомство във връзка с патенти, марки, промишлен дизайн и др. Жалбите срещу решения на този съд се разглеждат от Върховния административен съд, като процесуална предпоставка е получаването на разрешение за обжалване.

Специфика на съдебната система в Швеция е, че определени специални съдилища са частично или изцяло инкорпорирани в рамките на общите съдилища. Такива са т.нар. **екологични съдилища, патентните съдилища, съдилищата по морско право, съдилищата, които разглеждат спорове относно нарушения на свободата на словото** и др.

Други правораздавателни институции в Швеция са арбитражните съдилища, Националното бюро за жалби на потребители и др.

3.4. Назначаване и освобождаване от длъжност на съдиите. Администриране на съдилищата и на съдебната дейност

Съдиите трябва да са шведски граждани, да са дееспособни и да са преминали успешно професионалния изпит за заемане на съдийска длъжност. Това са изискванията, посочени в Шведския процесуален кодекс, който делегира на правителството правомощието да определя допълнителни изисквания за заемане на съдийска длъжност. **Съдиите в Швеция се назначават от правителството.**

Правната уредба на освобождаването от длъжност на съдиите се съдържа в Конституцията на Швеция (глава XI, чл. 5). Принципът за несменяемост на съдиите е гарантиран чрез изчерпателното посочване на основанията за освобождаването им от длъжност. Това е допустимо само при пенсиониране поради достигане на пенсионната възраст или на друго основание, или ако поради извършено престъпление или значимо и повтарящо се нарушение или неизпълнение на служебните задължения съдията е демонстрирал явна негодност да изпълнява служебните си задължения.

Функциите по организация на съдилищата и по администрирането на съдебната дейност се изпълняват от **Министерството на правосъдието**. Създадена е и специализирана централна държавна агенция **Национална администрация на съдилищата**. Тя следи за финансовото осигуряване на съдилищата, кадровата политика, програмите за професионална квалификация, информационното обслужване и др.

4. Прокуратура

Прокуратурата в Кралство Швеция е независима институция. Централната административна структура (агенция) на прокуратурата е Службата на Главния прокурор. Шведският процесуален кодекс предвижда, че прокурорите в Швеция са главен прокурор, окръжни прокурори и районни прокурори. Правомощия като прокурори имат и помощник-прокурорите.

4.1. Организация и функциониране на прокуратурата

Начело на прокуратурата в Швеция стои Главният прокурор. Територията на страната е разделена на шест прокурорски региона, във всеки от които има окръжна прокуратура. **Главният прокурор и окръжните прокурори се назначават от правителството.** Начело на отделните прокуратури стои прокурор, който носи отговорност за управлението и контролирането на дейността на прокурорите от съответното звено. В кръга на неговите задължения влиза и дейността по превенция на престъпността.

Службата на главния прокурор има следните административни функции:

- планиране и следене за изпълнението на задачите на прокуратурата;
- финансово администриране;
- кадрова политика;
- организиране на квалификационни програми;
- информационно обслужване и др.

Към Службата на главния прокурор са създадени специални отдели, наречени “Специализирана престъпност” и “Престъпност във връзка с екологията”. Към Службата на главния прокурор има и Консултативен съвет, който се назначава от правителството.

Районните и окръжните прокурори са обществени обвинители пред по-ниските по степен съдилища и пред апелативните съдилища. В определени случаи главният прокурор също се явява пред апелативните съдилища. Общественото обвинение пред Върховния съд се осъществява от главния прокурор. Когато съдебното решение или присъдата се обжалват само от частния обвинител, главният прокурор може да назначи друг прокурор, който да се яви вместо него пред Върховния съд.

Главният прокурор и окръжните прокурори имат право да изземват от компетентността на нисшестоящите прокурори разпределените им дела по своя преценка. Главният прокурор, а в определени от правителството случаи и окръжните прокурори, могат да назначават втори (подпомагащ) прокурор, който да се явява наред с определения прокурор пред нисшестоящите и апелативните съдилища. Доколкото това е предвидено в инструкцията, регламентираща дейността на прокурорите, помощник-прокурорите притежават правомощия, аналогични на тези на прокурорите, с изключение на правомощието да се инициира и води дело пред Върховния съд, което е изключително правомощие на главния прокурор на Швеция.

4.2. Статут на главния прокурор

Главният прокурор е върховен прокурор на Швеция и е прокурор към Върховния съд. Конституцията на Швеция (глава XI, чл. 6) предвижда, че главният прокурор на страната е пряко подчинен на правителството.

Административните функции на главния прокурор са свързани с ръководството на дейността на прокуратурата като цяло, с координирането на дейността на отделните служби и с осигуряването на ефективното им функциониране.

4.3. Специализирани прокурорски органи

Специфика на съдебната система на Швеция е наличието на специализирани прокурорски органи. Според Шведския процесуален кодекс единствените специализирани прокурорски органи, които имат правото да иницират процес пред Върховния съд, са канцлерът по правосъдието и парламентарният омбудсман.

Част от прокуратурата като държавен орган е **Националното бюро за икономически престъпления**, което е специална прокурорска агенция за борба с икономическата престъпност. Във връзка с дейността на тази агенция си сътрудничат прокурори, специализирани по разследване на икономически престъпления, икономическа полиция, счетоводители и други специалисти по икономика. Националното бюро за икономически престъпления се оглавява от главен директор, чиято ръководна роля във връзка с разследването съответства на тази на директорите на окръжните прокуратури.

Друг специализиран прокурорски орган е **Службата на канцлера по правосъдието**. Канцлерът по правосъдието (Justitiekanslern/Chancellor of Justice) е специфичен държавен орган, който има прокурорски правомощия в специални хипотези. Той е държавен обвинител по всички дела, отнасящи се до нарушаването на свободата на словото и на свободата на мнението. Канцлерът по правосъдието е пряко подчинен на правителството. Той се назначава от правителството за неопределен период от време, като при смяната на кабинета не се освобождава от длъжност. Това, както и фактът, че неговата дейност е пряко подчинена само на закона, обуславят независимостта му като държавен орган. Част от неговите правомощия са: оказване на правна помощ и съдействие на правителството, контролиране дейността на държавни агенции и други държавни органи с оглед законосъобразността на техните актове и действия, представителство на държавата по определени дела, свързани с нарушаването на нейни права (предимно относно обезщетения за нанесени вреди на държавата). Обвинение за извършено престъпление от съдия във Върховния съд или във Върховния административен съд може да бъде повдигнато от канцлера на правосъдието или от парламентарния омбудсман, като делото се разглежда от Върховния съд. Същите органи са компетентни да иницират и процедура за освобождаването от длъжност на съдия от Върховния съд или от Върховния административен съд.

4.4. Правомощия на прокуратурата

Прокуратурата повдига обвинение по наказателни дела срещу лица, за които съществува предположение за извършено престъпление. Специализираните прокурорски органи повдигат обвинение по делата, за които притежават специална компетентност.

Прокурорът има изключителни правомощия относно решението за повдигане или не на обвинение по наказателни дела. Той може да вземе решение да не повдигне наказателно обвинение при следните алтернативни предпоставки: ако може да се направи обосновано предположение, че наказанието, което ще се наложи, няма да е по-тежко от глоба; може да се предположи, че ще бъде наложена условна присъда и специални основания налагат неповдигането на обвинение; обвиняемият е извършил друго престъпление и по настоящото обвинение няма да бъде наложено друго наказание; ако обвиняемият има нужда от психиатрична или друга специална помощ по Закона за подпомагане и предоставяне на услуги на хора с функционални затруднения.

Общо основание за неповдигане на обвинение е наличието на специални обстоятелства, които правят безпредметно налагането на наказание на конкретния извършител, тъй като евентуалното му налагане би провокирало ангажирането на лицето с трайна престъпна дейност, и не се налага повдигането на обвинение поради други причини.

5. Разследване на престъпленията

5.1. Предварително разследване по наказателни дела

Решението за започване на предварително разследване по наказателни дела се взема от прокурора или от полицейския орган. Ако началото на предварителното разследване е поставено от полицейски орган и престъплението не е от лек характер, отговорността относно провеждането на разследването се поема от прокурора от момента, в който може да се направи обосновано предположение кой е извършителят на престъплението. Прокурорът заема ръководно положение при провеждането на разследването и ако специални обстоятелства налагат това. Ръководещият разследването прокурор може да поиска съдействието на полицейските органи във връзка с разследването. Той има право да дава указания на полицейския орган относно хода на разследването и процесуално-следствените действия, които трябва да се предприемат. Преди официалното поставяне на началото на разследването полицейските органи могат да провеждат разпити на свидетели и да извършват други неотложни следствени действия.

Предварителното разследване се извършва колкото е възможно по-експедитивно, а в случай, че се окаже ненужно продължаването му, следва да бъде прекратено.

Както прокурорът, така и полицейските органи са длъжни при извършването на процесуално-следствените действия да събират доказателства както в полза на обвинението, така и в полза на защитата на обвиняемия, като спазват принципа за обективност. Разследването следва да се извършва така, че никое лице да не бъде подлагано на излишни подозрения или да му се причиняват ненужни неудобства или разходи.

Решението за прекратяване на предварителното разследване се взема от прокурора. При приключване на предварителното разследване прокурорът взема решение дали ще повдигне наказателно обвинение пред съд.

5.2. Полицейските органи като разследващи органи

Предварителното разследване по наказателни дела се извършва от прокурора и/или от полицейските органи. **Националната полиция на Швеция** е централна държавна агенция, която включва Националния отдел за разследване (Национална следствена служба), Шведската служба за сигурност и Полицейска академия. Във всеки окръг в Швеция има полицейско управление. Полицаяте са държавни служители. Като служители на Националната полиция, полицаите са представители на изпълнителната власт.

В чл. 2 от Закона за полицията на Швеция сред основните задължения на полицията е и извършването на разследване и наблюдение във връзка с повдигнати обвинения по наказателни дела. Всеки полицейски служител, който има сведения за извършено престъпление от общ характер, е длъжен да уведоми старшия полицейски служител. Полицейският служител може да не докладва за извършено престъпление, ако с оглед на конкретните обстоятелства случаят е малозначителен и е очевидно, че няма да бъде наложено друго наказание освен глоба.